

Güney Afrika'da Xhosa Halkı ve İngiliz Misyonerleri ile Çatışması: Nongqawuse Kehaneti (1856-1857)

The Conflict between the Xhosa People and British Missionaries in South Africa:
The Prophecy of Nongqawuse (1856–1857)

Dr.Öğr.Üyesi

Bayram Akbulut

Kütahya Dumlupınar Ü.
İlahiyat Fakültesi
Türkiye

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş : 28.09.2025

Kabul : 16.12.2025

Yayın : 31.12.2025

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Abstract

This study examines the conflict experienced by the Xhosa people with British missionaries and colonial powers in 19th-century South Africa, in the context of the Nongqawuse Prophecy of 1856–1857. Regarded as one of the most devastating events in Xhosa history, the prophecy signified a period of social upheaval arising from colonial pressure, socio-economic crises and cultural shifts, transcending the scope of a mere religious movement. From this perspective, it is clear that the prophecy originated from a crisis shaped by Xhosa society's cattle-centered economy, ancestor cult and colonial oppression. The study primarily aims to analyze the socio-economic and religious causes of the prophecy, revealing the collapse of Xhosa society and the role of missionaries in this process. The study examines the traditional structure of Xhosa society, colonial policies, the translation activities of British missionaries and claims of civilization in detail to determine the extent to which they influenced the prophecy. It is argued that the prophecy was shaped by the lung disease epidemic, land losses and Christian propaganda, but that traditional Xhosa beliefs and culture, particularly the belief in resurrection, which occupies an important position in Xhosa tradition, formed a synthesis with Christianity. Methodologically, this study adopts a historical and comparative approach. From this standpoint, it examines both Xhosa society and the aforementioned prophecy. Additionally, it occasionally compares Xhosa beliefs with Christianity. The study focuses on the social and historical background of Xhosa society in the 19th century and on the period immediately before and after the prophecy (1856–1857). In this respect, the study is limited both geographically, to the Eastern Cape region, and historically, to the period during which the prophecy occurred. Furthermore, evaluating the syncretic movements of influential figures such as Makhanda Nxele and Ntsikana ka Gaba, who emerged from Christianity and Traditional African Religions, demonstrates that the prophecy was part of a long-term religious transformation, not a singular event. The research findings show that the Nongqawuse Prophecy divided Xhosa society into believers and non-believers, destroying the Xhosa economy and causing the deaths of 35,000–50,000 people and the slaughter of 400,000 cattle. This process caused the collapse of the Xhosa social order, reinforced colonial control and accelerated the blending of Christianity with local beliefs. Ultimately, this study aims to reveal that the prophecy was not merely an irrational religious reaction, but rather a historical crisis shaped by colonialism and cultural conflicts. The study also aims to contribute to our understanding of the complex dynamics of this unfortunate event in South African history.

Keywords: History of Religions, South Africa, Colonialism, Missionaries, Prophecy.

Giriş

19. yüzyıl Güney Afrika'sında Xhosa halkı ile İngiliz misyonerleri arasındaki mücadele, yalnızca dini bir karşılaşma değil, aynı zamanda sömürgecilik, kültürel dönüşüm ve toplumsal krizlerin kesişim noktasıdır. Bu çalışma, Nongqawuse Kehaneti'ni (1856-1857), Xhosa toplumunun geleneksel yapısı ile İngiliz misyonerlerinin Hristiyanlık odaklı medenileştirme çabaları arasındaki çatışmayı incelemektedir. Kehanet, Xhosa'nın sığır merkezli ekonomisi, atalar kültü ve sömürge baskısı altında şekillenen toplumsal çöküşün dramatik bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, çalışma, kehanetin hem Xhosa inanç sisteminin hem de sömürgeci politikaların bir ürünü olduğunu savunmaktadır. Xhosa toplumunun sığırların kaybı, akciğer hastalığı salgını ve İngilizlerin toprak ilhakları gibi krizlerle nasıl zayıfladığı ve bu süreçte misyonerlerin rolü, çalışmanın temel odak noktasıdır.

Literatürde, Xhosa kehaneti üzerine yapılan çalışmalar genellikle iki yaklaşımla ele alınmıştır. Birinci yaklaşımı benimseyen çalışmalar, kehaneti sömürgecilik karşıtı bir direniş hareketi olarak ele alırken; ikinci yaklaşım çerçevesindeki çalışmalar, kehaneti Xhosa'nın geleneksel inanç dünyasının çözülüşü ve Hristiyanlıkla kurulan bir sentez bağlamında yorumlamaktadır. Jeff Peires'in *The Dead Will Arise* adlı eseri, bu iki yaklaşımı birleştirerek kehaneti hem dini hem de sosyo-ekonomik bir kriz olarak ele almıştır. Peires, kehanetin akciğer hastalığı ve sömürge baskısının yol açtığı umutsuzluktan doğduğunu, ancak Xhosa inançlarının diriliş kavramıyla Hristiyanlık arasında bir sentez oluşturduğunu savunmaktadır.

Bu çalışma, Xhosa toplumunun geleneksel dinî yapısını, sığırın sosyo-ekonomik rolünü ve İngiliz misyonerlerinin Hristiyanlık merkezli müdahalelerini ayrıntılı bir şekilde analiz ederek, kehanetin ortaya çıkışını ve sonuçlarını tarihsel bir perspektiften değerlendirmektedir. Özellikle, misyonerlerin çeviri faaliyetleri ve kültürel üstünlük iddialarının, Xhosa'nın atalar kültüyle çelişen Hristiyanlık anlayışını nasıl şekillendirdiği incelenmektedir. Çalışma, Ntsikana ve Nxele gibi figürlerin senkretik yaklaşımlarını ve kehanetin Xhosa toplumunda yarattığı bölünmeyi (inanırlar ve inanmayanlar) ele alarak, bu krizin hem yerel hem de sömürgeci dinamiklerle nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Sir George Grey'in politikalarının kehaneti dolaylı olarak körüklediği ve sömürge kontrolünü pekiştirmek için bir fırsat olarak kullandığı savunulmaktadır. Bu bağlamda, makale, Xhosa kehanetini yalnızca bir dini hareket olarak değil, aynı zamanda sömürgecilik ve kültürel çatışmanın bir sonucu olarak değerlendirerek, Güney Afrika tarihindeki bu dönüm noktasını yorumlamayı amaçlamaktadır.

1. Xhosa Halkı ve Tarihi

“Xhosa” adı, “yok etmek” fiilinden türeyen, “öfkeli adamlar” veya “zarar veren adamlar” anlamına gelen bir *Xhoi* kelimesinden türemiştir.¹ Xhosa halkı, 18. yüzyılın ortalarından itibaren Güney Afrika'nın güneydoğu bölgesinde, özellikle günümüz Doğu Cape bölgesinde, Bushmans ve Mbashe nehirleri arasında yaşayan önemli bir Bantu topluluğudur. Yaklaşık 70.000 kişilik bir nüfusa sahip olan bu halk, geniş bir alana yayılmış, merkezi olmayan bir krallık yapısı içinde

¹ Timothy Keegan, *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century* (Virginia: University of Virginia Press, 2023), 36-37.

örgütlenmiştir.² Siyasi güç, kralın otoritesine rağmen, esasen çeşitli reislerin elinde toplanmıştır. Reisler, kendi bölgelerinde bağımsız bir şekilde hüküm sürmüş, ancak kalıcı orduları olmadığı için zengin veya soylu ailelerden gelen danışmanların desteğine bağımlı olmuşlardır.³ Bu yapı, Xhosa toplumunun sosyal ve ekonomik düzeninin temelini oluşturduğu gibi Xhosa toplumunun dinamik ve bölünmeye yatkın doğasını da yansıtmıştır.⁴

Xhosa toplumunda şeflerin otoritesi⁵, ekonomik kaynakların kontrolü ve dini ritüellerdeki liderlik rolü ile şekillenmiştir. Reisler, arazi ve sığırların sahibi olarak, halktan haraç toplama ve mahkemelerde ceza verme hakkını elinde tutmuştur. Ancak, bu yetkiler sınırsız olmamıştır. Reisler, otoritelerini sürdürebilmek için zengin ve nüfuzlu danışmanlarının desteğine ihtiyaç duymuştur. Söz konusu danışmanlar, topladıkları haraç ve ceza karşılığında aldıklarının çoğunu yeniden halka dağıtarak toplumsal bağları güçlendirmiştir.⁶ Şef, danışmanlar ve sıradan insanlar sosyal tabakalaşmayı oluşturmuştur. Özel mülkiyet anlayışı olmadığı için şefler arazi kullanımını ve yerleşimi kontrol etmiş; ekonomik, dini, askeri ve yargısal konulardan da sorumlu olmuştur.⁷

Xhosa şeflikleri küçük ölçeklidir ve bölünmeye açıktır. Şefliklerin nüfusu, 500-4000 kişi arasında değişmiş ve klanlar arası evlilikler daha yaygın olarak görülmüştür.⁸ Bununla birlikte, 19. yüzyılda sömürge baskısının artması, özellikle 1812 ve 1819 Sınır Savaşları'nda büyük toprak kayıpları ve 1847'de Britanya'nın Xhosaland'ın yarısını ilhak etmesi bu geleneksel yapıyı ciddi şekilde tehdit etmiştir.⁹ 1850-1853 Mlanjeni Savaşı'nda uygulanan yakıp-yıkma politikası, Xhosa toplumunun tarım ve hayvancılık kapasitesini büyük ölçüde tahrip ederek, geleneksel dayanışmayı çöktürmüş ve birçok Xhosa'yı beyaz çiftliklerde göçmen işçi olmaya zorlamıştır.¹⁰ Bu süreç, sığır kayıpları ve misyonerlerin faaliyetleri gibi nedenlerle toplumsal düzeni daha da tehdit etmiştir.¹¹ Söz konusu kriz sürecinde, sosyal tabakalardaki bireylerin geleneksel rolleri yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Xhosa toplumu, ataerkil bir soy sistemine dayanmakta; şeflikler, ortak bir atadan gelen bireylerin oluşturduğu geniş aile birimlerinden meydana gelmektedir. Yerleşim yerleri genellikle

² Jeffrey Brian Peires, "Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing", *The Journal of African History* 27/3 (1986): 443.

³ Peires, "Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing", 443.

⁴ Natasha Erlank, *Gender and Christianity Among Africans Attached to Scottish Mission Stations in Xhosaland in the 19th Century* (University of Cambridge, 1998), 70-71.

⁵ Afrika toplumunda şefler dünyevi ve manevi sorumlulukları üstlenmekte; dini ve geleneksel uygulamalarda din adamı ve şifacı olarak görülmektedirler. Aynı zamanda tartışmalı meselelerde yönetici ve arabulucu görevini alarak toplumun güven ve huzur içinde yaşamasını sağlamaktadır. Bu açıdan şefler yalnızca yönetici değil, aynı zamanda kabilenin birlik ve bütünlüğünün sembolü olmuşlardır. Söz konusu özellikleri sayesinde toplumda otoritenin en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilmişlerdir. Hammet Arslan, "Krallar, Şefler ve Bilgeler: Afrika Topluluklarında Önemli Şahsiyetler", in *İlahiyat Alanında Araştırma Makaleleri*, eds. Nurullah Agitoğlu & Mehmet Sait Uzundağ (Ankara: Gece Akademi, 2019), 112-113.

⁶ Peires, "Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing", 454.

⁷ Ernst Wolff, *Mongameli Mabona: His Life and Work* (Leuven: Leuven University Press, 2020), 21.

⁸ Erlank, *Gender and Christianity Among Africans Attached to Scottish Mission Stations in Xhosaland in the 19th Century*, 70.

⁹ Peires, "Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing", 444.

¹⁰ Peires, "Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing", 444.

¹¹ Erlank, *Gender and Christianity Among Africans Attached to Scottish Mission Stations in Xhosaland in the 19th Century*, 186.

akarsu veya nehir kenarlarına kurulmuş, arı kovanı şeklinde, alçak çamur duvarlı ve saz çatılı kulübelerden oluşmuştur. Geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Xhosa halkı, özellikle sığır yetiştiriciliğine büyük önem vermiştir. Sığır, yalnızca bir besin kaynağı değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik ilişkilerde temel bir araç olmuştur. Sığır, zenginliğin bir aracı olarak ticarete de konu olmuş; bakır, demir ve boncuklarla takas edilmiştir. Evlilik anlaşmaları, işçilik ücreti ödemeleri ve diğer sosyal bağlar sığır üzerinden düzenlenmiştir.¹² Sığırlar geçim kaynağı olmasının yanı sıra sosyal ilişkileri pekiştirmek için de önem arz etmiştir. Dolayısıyla sığır kültürü, Bantu halklarını anlamak isteyenler için anlaşılması gereken mühim bir konudur.¹³ Ayrıca 1855'te birçok ineğin ölümüne yol açan akciğer hastalığı salgını gibi olaylar, sığırların kaybının sadece ekonomik değil, siyasi ve manevi sonuçlar doğurduğunu göstermiştir. Söz konusu salgın, reislerin otoritesini zayıflatmış ve halk arasında tanrısal ceza olarak algılanmıştır.¹⁴

Diğer Afrika topluluklarında olduğu gibi Xhosa geleneğinde, görünür ve görünmez dünyaların iç içe geçtiği bir anlayış mevcuttur. Sağlık ve bereket, doğal bir durum olarak kabul edilirken, herhangi bir sorun ya da felaket, atalara karşı görevlerin ihmal edilmesi veya kötü niyetli kişilerin (örneğin cadıların) veya kötü ruhların etkisiyle gerçekleştiği düşünülürdü.¹⁵ Ata ruhları, günlük yaşamda dini faaliyetlerin odak noktasını oluşturmuş ve kurban ritüelleri, genellikle sığırların kesilmesiyle gerçekleştirilmiştir.¹⁶ Atalar kültü, diriliş kavramıyla bağlantılıdır; atalar, rüyalar veya hastalık yoluyla isteklerini bildirerek yaşayanlarla olan ilişkilerini devam ettirmiştir.¹⁷ Öte yandan, Xhosa halkı atalara tapınma ve ritüellerde aktif bir rol oynayan atalara büyük önem atfetmiş, ölümlerini gömmek yerine farklı ritüeller gerçekleştirmiştir.¹⁸ Kötülük ise topluluklar arasında uyumsuzluk, ölüm veya şanssızlık olarak görülmüş ve ruh dünyasıyla doğal düzen arasındaki dengeyi bozduğu düşünülmüştür.¹⁹

Xhosa inancında yüce bir tanrı²⁰ olan Qamata kavramı, günlük dini pratiklerde merkezi bir rol oynamasa da, belirli bağlamlarda önemli bir yere sahiptir ve genellikle kuraklık, savaş veya

¹² Wolff, *Mongameli Mabona: His Life and Work*, 20.

¹³ Wolff, *Mongameli Mabona: His Life and Work*, 20.

¹⁴ Timothy J. Stapleton, "They No Longer Care for Their Chiefs': Another Look at the Xhosa Cattle-Killing of 1856-1857", *The International Journal of African Historical Studies* 24/2 (1991): 388.

¹⁵ Jeffrey Brian Peires, *A History of the Xhosa 1700-1835* (Rhodes University, 1976), 123; Allan Anderson, *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century* (Trenton: Africa World Press, 2001), 202-203.

¹⁶ Stephen Manning, *Britain Against the Xhosa and Zulu Peoples* (Yorkshire: Pen & Sword Books Ltd, 2022), 18.

¹⁷ Peter Tshobiso Mtshu, *Bishop Dr. S. Dwane and the Rise of Xhosa Spirituality in the Ethiopian Episcopal Church (Formerly the Order of Ethiopia)* (University of South Africa, 2008), 114.

¹⁸ Peires, *A History of the Xhosa 1700-1835*, 126.

¹⁹ Sello Edgar Kau, *A Comparative Study of Isaiah Shembe and Emmanuel Milingo's Ministries and Their Contribution to African Christianity*. (University of Natal, 1999), 56; Brian M. Du Toit, "Healing and Medicine: Healing and Medicine in Africa", *Encyclopedia of Religion (Second Edition)* (Thomson Gale, 2005), 3816.

²⁰ Afrika'da farklı bölgelerde tanrı için kullanılan çeşitli kavramlar, insanların tanrını nasıl algıladıklarını göstermektedir. Tanrı yaratıcı, hayat verici, yağmur ve mevsimlerin düzenleyicisi, ışığın kaynağı gibi doğal güçlerle ilişkilendirilmektedir. Tanrı her yerde hazır ve mutlak güç sahibi olarak kabul edilmekte; sınırsız, karşı konulamaz ve mutlak bir otoriteye sahip olarak görülmektedir. Bunların yanında Halk arasında tanrı için şefkat ve yakınlık ifade eden "bebeklerin babası", "büyük anne", "merhamet dolu" gibi isimler; gizemli ve yücelik belirten "uçsuz bucaksız okyanus", "anlaşılmaz", "büyük örümcek" gibi adlar da kullanılmaktadır. Hammet Arslan, "Geleneksel Afrika Dini'nde Tanrı Tasavvuru", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (2015): 14-15.

salgın hastalıklar gibi ulusal kriz durumlarında tanrıya başvurulur.²¹ Qamata, her şeyin yaratıcısı olarak kabul edilir, iyi davranışları ödüllendiren ve kötülüğü cezalandıran bir varlık olarak algılanır; ancak, Xhosa'nın dini hayatında atalar kültü çok daha baskın bir rol oynamaktadır.²² Qamata, doğrudan bireysel ibadetlerin değil, topluluğun karşılaştığı büyük felaketlerde veya toplumsal krizlerde çağrılan bir ilahi otorite olarak görülmektedir. Örneğin, kuraklık dönemlerinde veya savaş gibi toplumu tehdit eden durumlarda, Qamata'ya dualar ve ritüellerle başvurulur; bu da onun toplumun kolektif refahıyla bağlantılı olduğunu gösterir.²³

Xhosa dinî pratiği, kehanet ve şifacılıkla yakından bağlantılıdır. Büyücü, şifacı ve kahinler mistik deneyimler yoluyla çağrıldıklarına inanılan kişilerdir ve toplumun ruhani rehberleri olarak işlev görmektedir. Söz konusu kişiler, rüyalar, vizyonlar veya nöbetler gibi belirtilerle seçilmekte, ancak bu belirtilerin iyi veya kötü ruhlara işaret edip etmediği, deneyimli büyücü ve şifacılar tarafından teşhis edilmektedir.²⁴ Onların başarısı, yalnızca mistik deneyimlere değil, aynı zamanda toplumsal beklentilere hitap etme yeteneklerine de bağlıdır. Bu nedenle, kehanet süreci, büyücü ve şifacılar ile halk arasında karşılıklı bir diyalog ve onay mekanizmasına dayandırılmaktadır.²⁵

Sonuç olarak, Xhosa halkının sosyal, ekonomik ve dinî yapısı, sığır merkezli bir ekonomi ve atalara dayalı bir dinî dünya görüşü etrafında şekillenmiştir. Ancak, kolonyal müdahaleler ve ekonomik dönüşümler, bu yapıyı derinden sarsmış ve 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Xhosa toplumunda önemli bir çözülme süreci başlamıştır. Bu çözülme, özellikle Nongqawuse Kehaneti'nin ortaya çıkışı ve etkileriyle daha da belirgin hale gelmiştir.

2. İngilizlerin Misyonerlik Faaliyetleri ve Sömürge Politikaları

19. yüzyılın başlarından itibaren İngilizler, Güney Afrika'nın Doğu Cape bölgesinde Xhosa halkıyla yoğun bir etkileşim içine girmişlerdir. Bu etkileşim, hem sömürgeci politikalar hem de misyonerlik faaliyetleri üzerinden şekillenmiş; Xhosa toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını derinden etkilemiştir. İngilizlerin kıtaya gelmesi, başlangıçta Boer çiftçileriyle rekabet eden hayvancılığa dayalı ekonomik bir genişleme olarak başlasa da, kısa sürede askeri müdahaleler, toprak ilhakları ve medenileştirme çabalarıyla birleşmiştir. Londra Misyoner Cemiyeti gibi kurumlar, Hristiyanlığı yayma misyonunu üstlenirken, bu faaliyetler sömürge valileri gibi figürlerin politikalarıyla örtüşmüş ve dolaylı bir işbirliği ortaya çıkmıştır.

İngilizlerin Xhosaland'daki varlığı, 18. yüzyılın sonlarında Alman Doğu Hindistan Şirketi'nin etkisi altındaki Boer çiftçileriyle başlayan çatışmaları takip etmiştir. Boerler, Xhosa halkını fiziksel görünüm, kültürel ve dini farklılıklar nedeniyle aşağı görürken, İngilizler bu yaklaşımı Boerler kadar katı olmasa da devam ettirmiştir. İngilizler, hem üstünlük hem de liberal eşitlikçi fikirlere

²¹ Mtuze, *Bishop Dr. S. Dwane and the Rise of Xhosa Spirituality in the Ethiopian Episcopal Church (Formerly the Order of Ethiopia)*, 112.

²² Mtuze, *Bishop Dr. S. Dwane and the Rise of Xhosa Spirituality in the Ethiopian Episcopal Church (Formerly the Order of Ethiopia)*, 113.

²³ Peires, *A History of the Xhosa 1700-1835*, 123.

²⁴ Jeffrey Brian Peires, "Nxele, Ntsikana and the Origins of the Xhosa Religious Reaction", *The Journal of African History* 20/1 (1979): 55.

²⁵ Peires, "Nxele, Ntsikana and the Origins of the Xhosa Religious Reaction", 55.

sahip olmalarına rağmen Khoisan ve Xhosa halklarını benzer bir baskı altına almışlardır. Bu süreçte, İngilizler Mfengu ve Thembu gibi bazı grupları yanlarına çekerek Xhosa içindeki bölünmeleri sömürmüş ve toprakları adım adım kendisine katmıştır. Sonuçta, Xhosa toprakları azalmış, halklar stratejik olarak bölünmüş ve yeni yerleşimler gerçekleşmiştir.²⁶

Sömürge politikaları, özellikle Vali Sir George Grey'in (ö. 1898) 1854'te Cape'e gelmesiyle hız kazanmıştır. Grey'in "medenileştirme" programı, Xhosa reislerinin otoritesini kırmak amacıyla yargısal ve idari yetkiler ile donatılan İngilizleri, şeflerin üzerine atamış, Xhosa halkının siyasi, yargısal ve mali yetkilerini gasp etmiştir. Ayrıca Grey, Hristiyan Avrupa değerlerini aşlamak amacıyla okullar ile misyon merkezleri kurmuştur.²⁷ Bu süreçte, misyonerler etkisini artırarak sömürge denetimini ve politikalarını pekiştirmiştir.²⁸

İngiliz misyonerler, 1820'lerden itibaren Xhosaland'da faaliyetlerde bulunmuş, ancak mesajları Xhosa halkı tarafından başlangıçta reddedilmiştir. Londra Misyoner Cemiyeti'nin ilk dönem misyonerlerinden olan Henry Calderwood (ö. 1865) gibi figürler, Xhosa ulusunun İncil'i reddettiğini belirtmiştir. Söz konusu tavır, misyonerlik faaliyetlerinin ilk döneminde Güney Afrika'nın diğer bölgelerinde de tekrarlanmış, hatta misyonerlere karşı bazen ilgisizliğe neden olmuş bazen de düşmanlık gösterilmiştir.²⁹ Xhosa halkının tepkisi, dönemin siyasi ve ekonomik bağlamından da etkilenmiştir. 18. yüzyıldan beri Boer ve Xhosa çiftçileri arasında toprak ve sığır rekabeti yaşanmış, sonrasında İngiliz otoritelerin de dahil olmasıyla Xhosa toprakları iyice daraltmıştır. Sınırlar daraldıkça toprak kıtlamış ve sömürge müdahalesi artmıştır. Misyonerler de 1820'lerde sayıca artınca, Xhosa halkı beyaz misyonerleri, beyaz istilacılarla özdeşleştirmiştir.³⁰

Misyonerlerin öğretileri, Xhosa sosyal yapısına tehdit oluşturduğu düşüncesiyle dirençle karşılaşmıştır. Misyonerlerin kurallı yaşam tarzı ve misyon istasyonlarında Hristiyanlığı benimseyen dışlanmış bireylerin varlığı, yerel halk tarafından olumsuz bir şekilde algılanmıştır.³¹ Yukarıda açıklandığı üzere Xhosa dünya görüşünde doğa, insan ve görünmez dünya (atalar, ruhlar) ayrı değil, iç içe ve birbiriyle bağlantılı bir bütün oluşturmaktadır. Bu sebeple kötü olay ve talihsizlikler kişisel nedenlere bağlanmakta; görünen ve görünmeyen her olgunun bir şekilde açıklaması yapılmaktadır. Bu durum ise Batı Hristiyanlığı'nın onların sorularını karşılamakta yetersiz kalmasına yol açmıştır.³² Misyonerlerin çözümleri dua gibi daha soyut kalırken, Xhosa halkı kurtuluşu ve çözümü bu hayatta refah ve mutluluk olarak görmektedir. Örneğin, Xhosa halkının önde gelen reislerinden biri olan Ndlambe'nin (ö. 1828) hastalığı sırasında bir İngiliz

²⁶ Wolff, *Mongameli Mabona: His Life and Work*, 28.

²⁷ Peires, "Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing", 444.

²⁸ John Zarwan, "The Xhosa Cattle Killings, 1856-57", *Cahiers d'études Africaines* 16/63 (1976): 533.

²⁹ Hildegard Fast, "In at One Ear and Out at the Other: African Response to the Wesleyan Message in Xhosaland 1825-1835", *Journal of Religion in Africa* 23/1-4 (1993): 147.

³⁰ Fast, "In at One Ear and Out at the Other: African Response to the Wesleyan Message in Xhosaland 1825-1835", 147.

³¹ Fast, "In at One Ear and Out at the Other: African Response to the Wesleyan Message in Xhosaland 1825-1835", 148.

³² Bahsi geçen konuda Xhosa halkı dışında Afrika'da birçok kabile ve topluluk arasında misyonerlere yönelik eleştiriler getirilmiştir. Özellikle misyonerlerin kötü ruhlar, büyü ve görünmeyen dünya gibi konulara inanmaması, bu sebeple de Afrikalıların ihtiyaç duyduğu korunma talebinin Hristiyanlık yoluyla karşılanmadığı eleştirileri öne çıkmaktadır. Bayram Akbulut, *Post Kolonyal Afrika'da Hristiyanlık: Bağımsız Afrika Kiliseleri* (Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2022), 100-101.

Wesleyan misyoner olan John Kay (ö. 1853) ile konuşması, Tanrı'nın fiziksel iyileşme yerine ahiret odaklı bir kurtuluş sunduğunu göstermektedir. Ancak Xhosa halkı bu soyut yaklaşımı yetersiz bulmuş; misyonerlerin vaatleri pratik fayda sağlamadığından Hristiyanlığa şüpheyile yaklaşmıştır. Zira Xhosa halkı somut bir adım veya şifa görmek istemiştir. Halk somut bir fayda gördüğünde ise Hristiyanlığa olumlu yaklaşmış; halkın ilgi ve dikkati Hristiyanlığa yönelmeye başlamıştır.³³

Misyonerler, ciddi bir sorun olan dil bariyeri sebebiyle Xhosa geleneksel inançlarını anlamakta zorlanmış, bu da misyonerlik faaliyetlerini etkilemiştir. Özellikle Londra Misyoner Cemiyeti adına çalışan Johannes Theodorus Vanderkemp (ö. 1811) gibi ilk dönem misyonerler, Xhosa dini inançlarını ve geleneklerini tam anlamadığı gibi Hristiyanlığı da anlatamamış; bu durum ise onların mesajlarını ciddi bir şekilde şekillendirmiştir.³⁴

Misyonerler, okuryazarlığı Hristiyan medeniyetinin ayrılmaz parçası olarak görmüş, Hristiyanlığı kabul edenlerin İncili aracısız okumalarının önemine vurgu yapmışlardır. Zira onlara göre Afrikalılar, İncil'i okuma imkânına sahip olduğunda Hristiyanlığı daha hızlı ve samimi bir şekilde içselleştirebilecektir. Bu durum yerel dilin öğrenilmesini ve yazıya dökülmesini gerektirmiş; çeviri misyonun özünü olmuştur. Vanderkemp gibi ilk dönem misyonerler *isiXhosa* dilinin gramer yapısını anlamaya çalışmış ancak ilerleyememişlerdir. Sonraki misyonerler, *isiXhosa*'yı Hristiyanlığa ait soyut kavramları iletme için uygun görmüşlerdir. Öğrenilmesinin zorluğuna rağmen *isiXhosa* dili sahip olduğu karmaşıklığı, tutarlılığı ve esnekliği sayesinde Hristiyanlıktaki soyut kavram ve açıklamaları aktarmak için uygun bir araç olabileceği kararlaştırılmıştır.³⁵ Buna müteakip İskoçyalı misyonerler, Doğu Cape'deki Tyhume Vadisi'nde 1823'te matbaa kurmuş, alfabe, dua kitapları, ilahiler ve ilmi haller basmıştır. 1826'da Rab'bin Duası ve On Emir basılmış, ilahiler *isiXhosa*'ya çevrilmiştir. Kitabı Mukaddes'in çevirisi ise Yeni Ahit'in tamamını kapsayan yavaş bir süreç olmuştur. Xhosa dil bilimcisi John Bennie (ö. 1869) ve ortağı John Ross (ö. 1879), Yeni Ahit'i Yunanca'dan çevirmiş, Cape kolonisinde doğan *isiXhosa*'yı ana dili gibi konuşan Charles Brownlee (ö. 1890) Yeni Ahit'in Matta ve Markos kitaplarını çevirmiştir.³⁶

Metodistler arasında İncil çevirilerinin önemli figürlerinden sayılan William Shaw (ö. 1872), William John Shrewsbury (ö. 1866) ve gramer çalışmaları ile öne çıkan William Boyce (ö. 1883) çevirmen olarak öncülüğü üstlenmişlerdir. William Shaw, 1826'da, Tekvin'in ilk bölümünün çevirisini tamamlamıştır.³⁷ 1846'da, Yeni Ahit'in tamamı Metodist matbaadan çıkmıştır. Birçok kişinin ortak çalışması olan bu çevirinin bazı bölümleri iki ya da üç kez çevrilmiş ve tekrar tekrar gözden geçirilmiştir. 1860 yılına gelindiğinde Metodist matbaasında farklı zamanlarda altı bin adet İncil ve beş bin adet Yeni Ahit'in diğer kitaplarının basıldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca dört bin beş yüz adet Mezmurlar ve iki bin adet Eski Ahit'in diğer kitapları basılmıştır. Tüm

³³ Fast, "In at One Ear and Out at the Other": African Response to the Wesleyan Message in Xhosaland 1825-1835", 155.

³⁴ Janet Hodgson, "Do We Hear You Nyengana? Dr. J. T. Vanderkemp and First Mission to the Xhosa", *Religion in Southern Africa* 5/1 (1984): 17.

³⁵ Keegan, *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century*, 162-163.

³⁶ Keegan, *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century*, 173-174.

³⁷ Keegan, *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century*, 175.

bunların dağıtımı hızlıca gerçekleştiği için İngiltere'deki İncil Topluluğu, 1850'lerin sonlarında Yeni Ahit'in altı bin kopyalık yeni bir baskısını üretmiş ve bunları Güney Afrika'ya göndermiştir.³⁸

19. yüzyılda Güney Afrika'da bahsi geçen misyonierlerin dil çalışmaları, yalnızca İncil çevirileriyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda gramer kitapları, sözlükler, hikâye derlemeleri, şarkılar gibi çok çeşitli yazılı eserler üretmişlerdir. Misyonierler, bu süreçte fonoloji (ses bilgisi), morfoloji (biçimbilim), sözdizimi (sentaks) ve anlambilim (semantik) üzerine yazılar da yazmış ve standart bir dil oluşturmaya çalışmışlardır. Bu yolla hem Hristiyanlığın daha geniş bir kitleye ve daha hızlı bir şekilde ulaştırılması hem de sömürge güçlerinin resmi işlerinin daha kolay bir şekilde yürütülmesi hedeflenmiştir.³⁹

Misyonierler, çeviri faaliyetlerinde oldukça çetrefilli problemler ile karşılaşmışlardır. Özellikle Hristiyan terminolojisine ait kavramların yerel karşılıklarını bulmanın zorluğundan dolayı Hristiyanlık içindeki manayı taşıması adına yeni kavram ve kelimeler üretmişlerdir. Mesela, *isiXhosa* dilinde bir kâhinin meslekî rütbelere geçişini veya arınma ritüellerini ifade eden kelime “*ukupehlelela*”dır. Bu tür ritüellerle Hristiyan vaftizi arasında, suyun arındırıcı bir araç olarak kullanılması gibi belirgin benzerliklerin olmasından dolayı İskoç misyonierler, bu benzerliklerin yol açtığı kafa karışıklığından rahatsız olmuş ve bu nedenle “*ukupehlelela*” kelimesini, İngilizce (aslen Yunanca) kökenli “*ukubapta*” veya “*ukubaptisesho*” türevleriyle değiştirmişlerdir.⁴⁰ Ancak bu değişiklikler, Xhosa halkının geleneksel inançlarıyla Hristiyan kavramları arasında bir köprü kurmayı zorlaştırmış ve bazı durumlarda yerel halkın yeni terimleri benimsemesi yavaş olmuştur. Yine de misyonierler, çeviri yoluyla Hristiyanlığı yerel kültüre uyarlama çabalarını sürdürmüş ve Xhosa dilinin yazılı gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

3. Geleneksel Din ile Hristiyanlık Arasındaki Çatışma

19. yüzyılda Xhosa halkı ile İngiliz misyonierleri arasındaki ilişki, geleneksel Xhosa dininin Hristiyanlık ile karşılaşmasından doğan derin çatışmalarla şekillenmiştir. Bu çatışma, yalnızca teolojik farklılıklarla sınırlı kalmamış, sömürgecilik, kültürel üstünlük iddiaları ve sosyal dönüşümlerle iç içe geçmiştir. Misyonierler, Xhosa inançlarını “paganizm” olarak nitelendirerek ortadan kaldırma gayretine girişmiş, bu da Xhosa toplumunda direnç, hibrit formlar ve dini tepkiler doğurmuştur.

Geleneksel Xhosa dininin doğa, insan ve ruhsal dünyayı birbiriyle ilişkilendiren bütüncül dünya görüşü ile Hristiyanlığın dünyevi ve ruhani alemleri ayıran dualist yaklaşımı her iki kesim arasındaki çatışmanın temelini oluşturmuştur. Misyonierler, Xhosa inançlarını batıl olarak görmüş ve Hristiyan Avrupa değerleriyle değiştirmeye çalışmışlardır. Ayrıca, bu çaba sömürgeci yayılmacılığın şiddetiyle birleşince, geleneksel inançlar yeniden canlanmış ve Hristiyanlığa karşı milliyetçi bir tepki doğmuştur.⁴¹ Misyon istasyonları, genellikle “medeniyet” idealiyle Hristiyanlığı kabul eden veya meyilli olan insanları dönüştürme aracı haline gelmiştir. Bu tutum,

³⁸ Keegan, *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century*, 180-181.

³⁹ Rachael Gilmour, “Missionaries, Colonialism and Language in Nineteenth-Century South Africa”, *History Compass* 5/6 (2007): 1764.

⁴⁰ Keegan, *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century*, 185.

⁴¹ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Akbulut, *Post Kolonyal Afrika'da Hristiyanlık: Bağımsız Afrika Kiliseleri*.

bazı Hristiyan fikirlerin (örneğin, yaratılış ve diriliş kavramları) Xhosa inançlarıyla uyumlu bulunmasına rağmen, genel izlenim Batı kültürünün ithali olarak algılanmasına yol açmıştır.⁴²

Misyonerlerin Xhosa kültürüne yönelik aşağılayıcı tutumları, iki kesim arasındaki çatışmayı derinleştirmiştir.⁴³ Kilise ve devlet arasındaki yakın ilişki, misyonerler ile sömürge güçlerinin ayrımını belirsizleştirmiş, Hristiyanlığın sömürgeciliğin bir aracı olarak görülmesine neden olmuştur. Misyonerler, sömürgecilerle işbirliği yaparak Xhosa askeri gücünü zayıflatırken, kültürel üstünlüğü savunan bir Hristiyanlık formu dayatmak istemişlerdir. Bu, Xhosa kültürünün yok oluşuyla Batı kültürünün hâkimiyeti arasında bir mücadele olarak özetlenmiştir. Bu durumu Ayisi şöyle ifade etmiştir:

“Sosyologlar ve sosyal antropologlar, Afrika dinini Batı kültüründe bulunan dini olgulardan tamamen farklı, tuhaf bir müze parçasıymış gibi ele almışlardır. Afrika kültürleri hakkındaki önyargılarını yansıtan kavramsal bir yorum getirmişlerdir ki bu yorumlar birçok açıdan geçerli değildir ve rasyonel bir gerçekçeye sahip değildir.”⁴⁴

Bu çatışma ortamında, Xhosa halkının dini ve kültürel tepkisi, geleneksel inançlarını Hristiyanlıkla harmanlayan veya onlara karşı direnen öncü figürlerde şekillenmiştir. Özellikle 19. yüzyılın başlarında, sömürgecilik ve misyonerlik baskısı altında, Xhosa toplumunda ortaya çıkan dini liderler, bu gerilimin hem bir yansıması hem de bir çözüm arayışı olarak öne çıkmıştır. Makhandha Nxele ve Ntsikana ka Gaba gibi isimler, bu dönemde Xhosa'nın manevi ve toplumsal direnişini temsil eden iki farklı yaklaşımı somutlaştırmıştır.

Xhosa halkının dini tepkisinin kökenleri, Makhandha Nxele (ö. 1820) ve Ntsikana ka Gaba (ö. 1821) gibi figürlerde somutlaşmıştır. Nxele, geleneksel Xhosa inançlarını milliyetçi ve savaşçı bir geleneğe dönüştürerek, Hristiyanlığa karşı direnişi temsil etmiştir. Kökeni sıradan bir Mbalu tebaası olan Nxele, babasının bir Boer çiftçisi için çalışması nedeniyle Avrupa kültüründen etkilenmiş, Hollandaca öğrenmiş ve beyazlarla etkileşimde bulunmuştur. Xhosa halkının Avrupalılara karşı yaptığı Yüz Yıllık Savaşı (1779-1880) tecrübe eden Nxele, Hristiyanlığı ve Avrupa'yı bildiği için iki kültür arasında adeta arabuluculuk yapmıştır. Zira ona göre geleneksel inanç beyaz tehdidine karşı bir çözüm üretmediği gibi içerisinde Avrupalılar için bir yer de barındırmamaktadır. Bu açıdan o, çözümü kendi geleneklerinden kopmadan beyazların getirdiği yeni inanç ve düşünceler arasında bulmuş,⁴⁵ bir yandan misyonerler ile mücadele ederken diğer yandan her iki dini geleneğin faydalanarak senkretik bir yapı ortaya koymaya çalışmıştır.

Nxele'nin savaşçı yaklaşımının zıttı olarak, Ntsikana barışçı ve Hristiyanlığa yakın bir çizgide konumlanmayı tercih etmiştir. Ntsikana, Güney Afrika'da Londra Misyoner Cemiyeti'ne bağlı ilk misyonerlerden olan Johannes van der Kemp'in (ö. 1811) Gcaleka halkı arasındaki faaliyetlerinden etkilenmiş, Xhosa inancı ile Hristiyanlığı birleştirme fikrini geliştirmiştir. Ntsikana, Xhosa inancı ile Hristiyanlığı birleştirerek Bağımsız Afrika Kiliseleri'ne öncülük edenlerden biri olmuştur. Bu durumu Kumalo şöyle izah etmektedir:

⁴² Wolff, *Mongameli Mabona: His Life and Work*, 32.

⁴³ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Akbulut, *Post Kolonyal Afrika'da Hristiyanlık: Bağımsız Afrika Kiliseleri*, 36-46.

⁴⁴ Eric O. Ayisi, *An Introduction to the Study of African Culture* (Portsmouth: Heinemann, 1988), 71.

⁴⁵ Peires, “Nxele, Ntsikana and the Origins of the Xhosa Religious Reaction”, 55-56.

“Ntsikana, kültürel sentezin öncüsüydü çünkü Bağımsız Afrika Kiliseleri ile Hristiyanlığın birleştirilebileceğine inanıyordu. Bu sayede daha sonra Bağımsız Afrika Kiliseleri olarak bilinen benzersiz bir Hristiyanlık formunun ortaya çıkması mümkün olacaktı. Bu, Hristiyanlığın temel öğretilerini, Geleneksel Afrika Dinleri’nin temel öğretileri, uygulamaları ve sembollerleriyle bir araya getiren bir Hristiyanlık formudur.”⁴⁶

Hristiyanlığa daha yakın olan Ntsikana, dönüşümünü Hristiyanlığı merkeze alarak yapmıştır. Mesela öncesinde geleneksel Xhosa sünnet ritüeli, şifacılık ve poligami gibi uygulamaları yaparken sonrasında misyonerleri dostça karşılamış, beyaz otoritesini kabul etmiş ve misyonerlerin talebi doğrultusunda tek eşliliğe geçmiştir.⁴⁷ Ntsikana’nın dönüşümü, falcılıktan peygamberliğe geçişi olarak yorumlanmıştır. Ancak bu durum ne misyonerler ne de şefler tarafından sorun olarak görülmüştür. Zira Ngqika şefinin güvenilir danışmanı olarak konumunu korumuş ve diğer “pagan” danışmanlardan ayrılarak Hristiyanlıkla uyumlu bir çizgi benimsemiştir.⁴⁸

Ntsikana’nın takipçileri Batı tarzı giyimi, kare tarzı evleri, tek eşlilik gibi konuları benimsemiştir. Beyazlara karşı zaman zaman eleştirel olsalar da, onlara karşı tutumları sert ve şiddet içerikli olmamıştır. Ölümünden sonra onun öğretileri devam etmiş; torunu Burnet Gaba tarafından 1911’de Ntsikana Memorial Church kurulmuştur. Bugün hala aktif olan söz konusu kilise Bağımsız Afrika Kiliseleri’nin ilk örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.⁴⁹

Hristiyanlık ile Xhosa halkı arasındaki gerçekleşen çatışmalar en belirgin biçimde Xhosa adetlerinde ortaya çıkmıştır. Evlilikte yapılan geleneksel danslar, kızların sünneti ve ergenlik ritüeli, büyücülük, poligami ve başlık parası, misyonerler tarafından en problemli unsurlar olarak görülmüştür. Mesela, Xhosa halkı için zenginlik ve statü sembolü olarak kabul edilen poligami, gerek sığır ve servetin dağılımı gerekse kabileleri birbirine bağlayan bir araç iken misyonerler için kırmızı çizgi olarak kabul edilmiş;⁵⁰ bu sebeple de misyonerler, erkeklerden poligami uygulamasından vazgeçmelerini talep etmiştir. Zamanla da Hristiyanlığı kabul eden kadın ve erkeklerden sadece vaftiz olan biri ile evlenebilecekleri kuralı getirilmiştir.⁵¹ Sonuç olarak, geleneksel Xhosa dini ile Hristiyanlık arasındaki çatışma, Ntsikana gibi senkretik formlar ve Nxele gibi direnç gösteren hareketler doğurmuş, sömürgecilikle iç içe geçmiş bir dönüşüm sürecini tetiklemiştir. Bu gerilim, Nongqawuse Kehaneti gibi krizlere zemin hazırlamıştır.

⁴⁶ Simangaliso Kumalo, “Religion and Politics in the Heritage of UNtsikana Ka Gaba and Its Relevance to a Democratic South Africa”, *Studia Historiae Ecclesiasticae* 40/1 (2014): 21.

⁴⁷ J. Mokhoathi, “Christianity in Transformation: The Rise of African Christianity among the AmaXhosa of the Eastern Cape”, *Acta Theologica* 32 (2021): 157.

⁴⁸ Mokhoathi, “Christianity in Transformation: The Rise of African Christianity among the AmaXhosa of the Eastern Cape”, 158.

⁴⁹ Mokhoathi, “Christianity in Transformation: The Rise of African Christianity among the AmaXhosa of the Eastern Cape”, 161.

⁵⁰ Keegan, *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century*, 254.

⁵¹ Keegan, *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century*, 259.

4. Nongqawuse Kehaneti (1856-1857)

Nongqawuse Kehaneti, 19. yüzyılda Xhosa toplumunun tecrübe ettiği bir kriz olarak, sömürge baskısı, ekonomik sıkıntılar ve geleneksel inançların kesişiminde ortaya çıkmış trajik bir harekettir. 1856'da genç bir kız olan Nongqawuse'nin Gxarha Nehri'nde atalardan geldiğini iddia ettiği vizyonları, Xhosa halkını sığır katliamına, tahıllarını yok etmeye ve tarımı durdurmaya yönlendirmiş; bu durum ise kıtlık ve toplumsal çöküşe yol açmıştır. Kehanet, akciğer salgını, sığırın sosyo-ekonomik rolü ve kolonyal politikaların yol açtığı umutsuzluğun bir ürünü olarak ortaya çıkmış, toplumu inananlar (*amathamba*) ve inanmayanlar (*amagogoty*) olarak ikiye ayırmıştır.

4.1. Akciğer Hastalığının Kehanette Etkisi ve Sığırın Önemi

Xhosa toplumunda sığır, ekonomik refahın, sosyal bağların ve ritüellerin temel taşıdır. Evlilik törenlerinde çeyiz olarak, cezai ödemelerde ve atalara sunulan kurbanlarda sığır vazgeçilmezdir ve bereket simgesidir. Xhosa kültüründe çeyiz ve sığır, evliliğin temel bağı olarak kabul edilirdi. Bu nedenle, bir kız bir aileye gelin gittiğinde, kızın babasına o klandan bir hediye, genellikle sığır, gönderilir; böylece her iki aile de güçlü bir ekonomik araçla birbirine bağlanmış olurdu. Sığır, yalnızca evlilikleri resmiyete kavuşturmakla kalmaz, aynı zamanda çocukları babalarına bağlar ve cinsel suçlara karşı cezai tazminat olarak da kullanılırdı.⁵²

19. yüzyıl başında, Mbashe Nehri'nin batısında yaşayan 100.000 Xhosa'nın 360.000 sığırı varken Balta Savaşı⁵³ sonrası Xhosa halklarından Ngqika ve Ndlambe klanlarında sığır sayısı 100.000'e düşmüştür. Bu azalma, birçok problemi beraberinde getirmiştir. Mesela çeyiz eksikliği, yasadışı evlilikler ve toplumsal ahlakın bozulması gibi durumları artırmış, dolayısıyla toplumsal düzen bozulmaya başlamıştır.⁵⁴

1854'ten itibaren akciğer hastalığı salgını, Xhosa halkının ekonomisini ve manevi dünyasını derinden sarsan bir diğer etken olmuştur. Salgın, 1853'te bir Hollanda gemisiyle Mossel Bay'e ulaşmış, 1854 Mart'ında Uitenhage'e, Fort Beaufort ve Xhosaland'a sıçramış, 1855 Mart'ında ise King William's Town'a ulaşarak Mhala, Phatho ve Sarhili şeflerinin bölgelerine sıçramıştır.⁵⁵ Kuraklık ve tarımsal verimsizlikle birleşen bu salgın, büyük bir yıkıma yol açmıştır. Ülke genelinde aşırı bir tahribat hüküm sürmüştür; neredeyse tüm sığırlar ölmüştür. Kalan az sayıdaki sığır, akciğer hastalığı riskine karşı kesilmiştir. Yaklaşık 100.000 sığırın ölümü, %80'lik bir kayıpla, derin bir depresyon ve kayıp hissi oluşturmuştur.⁵⁶

⁵² Erlank, *Gender and Christianity Among Africans Attached to Scottish Mission Stations in Xhosaland in the 19th Century*, 156-157.

⁵³ Balta Savaşı, Cape Colony'nin doğu sınırında bir Xhosa mahkumunun kurtarılması sırasında Khoikhoi rehberin öldürülmesiyle başlamış ve Xhosa şeflerinin katilleri teslim etmeyi reddetmesi üzerine savaş ilan edilmiştir. Bu çatışma, sınırın mikro politik dinamiklerini, Xhosa şefleri, sömürge valileri ve askerî güçler arasındaki karmaşık ilişkileri gün yüzüne çıkarmıştır. Susan Blackbeard, "An Unprecedented but Significant Atrocity: A Window into the War of the Axe, 1846 – 1847", *South African Historical Journal* 67/2 (2016): 205.

⁵⁴ Erlank, *Gender and Christianity Among Africans Attached to Scottish Mission Stations in Xhosaland in the 19th Century*, 162.

⁵⁵ Keith Smith, *The Wedding Feast War: The Final Tragedy of the Xhosa People* (Londra: Frontline Books, 2012), EPUB, Bölüm 4.

⁵⁶ Peires, "Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing", 445.

Sosyal ve ekonomik refahı sığırlarına bağlı olan ve üstelik sığırlara büyük bir değer atfeden Xhosa halkı, hastalığın yayılmasını engellemek için elinden geleni yapmıştır. Sığırlarını dağlara sürmüş, etraflarını çitle çevirmiş, çevredeki tüm otlakları yakmış ve yabancı sığırları kendi sürülerinden uzak tutmuşlardır. Ancak, bütün önlemlerine rağmen salgın yayılmaya devam etmiştir. Neredeyse görünmez olan akciğer hastalığı bakterileri, bir hayvanın ciğerlerinde uzun süre belirti göstermeden barınabilmektedir. Gizlice enfekte olmuş sığırlar böylece enfekte olmayan hayvanlarla serbestçe karışmış ve bazı durumlarda, tehlikenin geçtiği düşünüldükten çok sonra bile diğer sürüleri telef etmiştir. Bu nedenle, Xhosa halkı için akciğer hastalığı yalnızca kontrol edilmesi zor değil, aynı zamanda nerede veya ne zaman yayılacağına bilinmesi de mümkün olmayan bir hastalık tecrübesi olmuştur.⁵⁷

Akciğer hastalığı salgını her yere hızlı bir şekilde yayıldığında, Xhosa halkı depresyona ve büyük bir boşluğa düşmüş, hastalığın ana kaynağını anlamaya yönelik arayışlara girmiştir. Bahsedildiği üzere Afrika geleneklerinde her hastalığın ardında manevi bir neden, büyücülük, ata ruhları ya da metafizik bir etken bulunması gerektiğine inanılır. Dönemin şifacılarının her türlü büyük ve küçük hastalığı ruhsal bir sebebe bağlaması ve bu yolla iyileştirmeye çalışmasının sebebi budur.⁵⁸ Salgına bir türlü önlem alamayan halk ise bu sefer başka yerlerde çözüm aramaya başlamıştır. Zira Xhosa halkının kontrol edemediği ve öngöremediği akciğer hastalığı sebebiyle sığırların öleceği anlaşılmış; bu durum bir şekilde manevi bir bağla ilişkilendirilerek kurban bağlamında sembolik bir eyleme dönüştürülmüştür. Nongqawuse'nin kehaneti ise burada önem kazanmaktadır. Bu açıdan salgın, kehanetin zeminini hazırlamış, Nisan 1856'da Nongqawuse'nin yaşadığı ve akciğer hastalığından muzdarip olan Kral Sarhili ka Hinsta (ö. 1892) bölgesinde yoğunlaşmıştır.

4.2. Kehanetin Ortaya Çıkışı ve Sebepleri

1856 yılının Nisan ayında Nongqawuse (ö. 1898) ile Nombanda adındaki bir kız Gxarha nehrinin kıyısına gezmek için gitmişlerdir. Nehir kenarında vakit geçirirlerken kendilerini ataları olarak tanıtan iki kişi iddiaya göre onlara gözükmüş ve şu açıklamaları yapmıştır:

- Ölümler dirilecek;
- Kirlenmiş eller ile yetiştirilen tüm sığırlar kesilecek;
- Tarım yapılmayacak ve eldeki mahsuller yakılacak;⁵⁹
- Bunlar yapıldıktan sonra yeni ekin/tahıllar ekilecek;
- Yeni evler inşa edilecek;
- Yeni ahırlar kurulacak;
- Yeni süt çuvalları yapılacaktır;
- Kapılar *buka* kökleriyle⁶⁰ dokunulacak;

⁵⁷ Jeffrey Brian Peires, "The Central Beliefs of the Xhosa Cattle-Killing", *Journal of African History* 28 (1987): 47.

⁵⁸ Stephen Lakeman, *What I Saw in Kaffir-Land* (Londra: William Blackwood and Sons, 1880), 141.

⁵⁹ Peires, "The Central Beliefs of the Xhosa Cattle-Killing", 50.

⁶⁰ Afrika'ya özgü bir ağaç olan Buka genellikle ritüeller bağlamında geçmektedir. Metindeki "buka roots" ifadesi de Sığır Katliamı öncesinde sembolik bir hazırlık talimatıdır.

- İnsanlar büyücülük, zina ve ensest ilişkileri terk edecek.⁶¹

Nongqawuse ve arkadaşı köye döndüklerinde yaşadıkları tecrübeyi anlatmış ancak kimse onlara inanmamıştır. Bunun üzerine nehirde Nongqawuse ile konuşan yabancılar amcası Mhlakaza'yı (ö. 1857) kendilerine getirmesini istemişler zira sadece Mhlakaza ile iletişim kuracaklarını belirtmişlerdir. Mhlakaza nehre gitmiş ve yabancıların kendisi ile iletişime geçtiğini ifade ederek onların görüşlerini şefler ile halka aktarmıştır. Devamında gerek şefler gerekse kral Sarhili söz konusu iddiayı araştırmak üzere adamlar göndermiştir. İlk aşamadaki bu süreçte birçokları söz konusu iddiaya inanmamıştır. Bu sebeple sığır katliamı kehanetinin ilk zamanı tereddütlü bir şekilde başlamıştır.⁶²

Kral Sarhili'nin 10 Temmuz 1856 tarihinde Mhlakaza'yı evinde ziyaret etmesi ve bu ziyaret ile beraber kehanete inancını dile getirmesi sığır katliamına hız kazandırmıştır. Zira Mhlakaza, aralarında birkaç yıl önce ölen kardeşinin olduğu bir grup insan gördüğünü iddia etmiştir. Bu insanlar ona, suyun ötesinden geldiklerini, İngilizlerle savaşan Ruslar olduklarını ve Xhosa halkına yardım etmek istediklerini söylemişlerdir.⁶³ Ancak o insanlar, Xhosa halkından büyücülüğü bırakmaları ve sığırlarını yok etmelerini talep etmişlerdir. Bu talimatlara uyulursa, eski kahramanlar güzel sığır sürüleriyle birlikte ölümden döneceklerdir. Yaşlılar gençliklerinin baharını yeniden yaşayacak, tahıl ambarları taşacak, her türlü maddi mal ortaya çıkacak, tüm beyazlar ortadan kaybolacak ve inanmayanlar kurbağalara, farelere ve karıncalara dönüşecektir.⁶⁴ Ayrıca kehanet gerçekleştiğinde yalnızca yeni insanlar, sığırlar, koyunlar, keçiler, köpekler vesaire gelmeyecek; herkes gençlik ve sağlığına kavuşacak, istek ve arzular yerine getirilecek, her şey bolluk içinde olacaktır. Öyle ki fiziki bir engeli olan insanlar da sağlığına kavuşacaktır.⁶⁵

Mhlakaza ile görüşen Sarhili, kehanetin gereklerine uyulmasına dair Xhosa şeflerine ve halkına haberler göndermiştir. İlk başlarda feda edilmek istenen şeylerin büyüklüğünden dolayı kehanete olan inanç zayıfken Sarhili'nin emri olayın boyutunu değiştirmiştir. Bunun üzerine insanlar akın akın Gxarha'ya gelerek kehanete şahitlik etmek istemiş ve işaretler aramışlardır. İnsanların ziyaretinin yoğun olduğu bir zamanda yaşanan bir tecrübe kehanete inananların sayısını çok hızlı bir şekilde artırmıştır. Bahsi geçen olay şu şekilde anlatılmaktadır:

"Sonra, insanlar Gxarha nehrinin kaynaklarını gören uçurumlardan büyük taşların kırılıp düştüğünü duydular. Bunun üzerine birbirlerine bakıp şaşkınlık içinde kaldılar, çünkü uçurumda bir şey patlayacakmış gibi onları bir korku sardı. Şaşkınlık içinde dururken, Nongqawuse'nın 'Gözlerinizi denize doğru çevirin' dediği duyuldu. Denizin sularına dikkatle baktıklarında, sanki orada gerçekten insanlar varmış gibi göründü; boğalar ve öküzler böğürüyor ve ufukta, denizin sularında kaybolana dek siyah bir kitle gelip gidiyordu. O zaman insanlar inanmaya başladılar.

⁶¹ Zarwan, "The Xhosa Cattle Killings, 1856-57", 521; Jeffrey Brian Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7* (Johannesburg: Jonathan Ball Publishers, 1981), EPUB, Bölüm 3.

⁶² Jeffrey Brian Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7* (Johannesburg: Jonathan Ball Publishers, 1981), EPUB, Bölüm 3.

⁶³ Sheila Boniface Davies, "Raising the Dead: The Xhosa Cattle-Killing and the Mhlakaza-Goliath Delusion", *Journal of Southern African Studies* 33/1 (2007): 19.

⁶⁴ Zarwan, "The Xhosa Cattle Killings, 1856-57", 521.

⁶⁵ Giuliana Iannaccaro, "The Story of Nongqawuse in South African Twentieth-Century Fiction", *Textus* 27/3 (2014): 198.

Ancak denizdeki bu ordu, şeflerle buluşmak için asla ortaya çıkmadı. Konuşmaları bile Nongqawuse dışında kimse tarafından duyulmadı.”⁶⁶

Kehanet, 1856 Ağustos’unda genel bir diriliş olacağı inancı ile başlamış, Kasım 1856, Ocak, Şubat ve Mayıs 1857’de hayal kırıklıklarıyla uzamıştır.⁶⁷ İnanmayanların direnişi, başarısızlığın onlara yüklenmesiyle sonuçlanmış; inananlar baskıyı yoğunlaştırmış ve neredeyse bir iç çatışmaya neden olmuştur. 1857 Ocak’ta Sarhili, Butterworth’ta büyük bir toplantı düzenlemiş, Mhlakaza’dan mesajla son sığır katlini ve inanmayanların dışlanmasını emretmiştir. 1 Şubat’ta Pama, deniz kıyısında atlı adamlar gördüğünü iddia ederek sığırların kesilmesini, hayvan derilerinden kapılar yapılmasını ve iki gün sürecek karanlığın ardından depremle birlikte yeni insanların ortaya çıkacağını duyurmuştur. Açlığa rağmen halk, bu kehanete inanarak umutla beklemiş, tepelere tırmanmış ve işaret ateşleri yakmıştır. Ancak 16 Şubat’ta güneş her zamanki gibi doğmuş ve 17 Şubat’ta umutlar tamamen sönmüştür. Bir inanan, “Güneş doğdu, öğlene kadar izledik ama yoluna devam etti; derin bir umutsuzluğa gömüldük” diye ifade etmiştir.⁶⁸

Sığır katliamı hareketi başlangıcından itibaren çarpıtılmış, farklı haberler yayılmış bu da hareketin hem dalgalı bir şekilde seyir etmesine neden olmuş hem de kısa sürede sonuçlanmasının önüne geçmiştir. Özellikle gerek şeflerin ve halkın kehanetin gereklerini yerine getirmemesi gerekse getirse bile talimatlara tam uyulmaması hareketin sonlanmasında net bir tarihin önüne geçmiş; bu sebeple aralıklı bir şekilde kehanetteki olayların gerçekleşmesi için yeni tarihler belirlenmiştir.

Kehanetin bu ilk başarısızlığından sonra suç, sığırlarını öldürmeyenlere yüklenmiş ve katliam yeniden başlamıştır. Eylül ayından itibaren, peygamberlerin öngörüler ve şeflerin emirleriyle heyecan devam ettirilmiştir. Özellikle Sarhili, insanların inancı zayıfladığında onu bir şekilde canlandıracak mesajlar göndermiştir. Kasım ayı kapanırken, tüm bölgede sığır katliamı daha da artmıştır. Aralık ortalarına doğru harekette kısmi bir durulma yaşanmış, ancak ayın sonuna doğru katliamlar yeniden başlamıştır. Zira Moshoeshe’nin sığırlarını aldığı dair bir raporun yayılması heyecanı artırmıştır.

Sarhili, Mhlakaza’yı dinlemek için Butterworth’ta 6.000’den fazla insanı toplamıştır. Bu toplantıda, Mhlakaza, 4 Ocak 1857’de, Aralık ayının dolunayının belirlenen zaman olduğunu, ancak itaatsizlik nedeniyle dirilişin bir kez daha ertelendiğini belirtmiştir.⁶⁹ Zira kimisi hayvanları boğazlamak yerine satmıştır. Bununla ise hayvanın ruhunu koruyacak ve sahibinin hanesini temizleyecek bir ritüelin önüne geçilmiştir.⁷⁰ Böylece ifade edildiği gibi her seferinde kehanetin gerçekleşmesini ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Sığır katliamı kehanetinin diğer bir boyutu tarım ve ekinler ile ilgilidir. Kehanetin gereklerinden biri, mevcut tahıl stoklarının yakılması ve toprağa ekim yapılmamasıydı; çünkü dirilen insanların, yaşayanların yiyeceklerini tüketemeyeceğine inanılıyordu. Bu inancın temelinde, tarımın insanın toprağa müdahalesi olarak görülmesi yatıyordu. Öte yandan, sığır

⁶⁶ Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*, EPUB, Bölüm 3.

⁶⁷ Erlank, *Gender and Christianity Among Africans Attached to Scottish Mission Stations in Xhosaland in the 19th Century*, 184.

⁶⁸ Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*, 248-249.

⁶⁹ Zarwan, “The Xhosa Cattle Killings, 1856-57”, 526.

⁷⁰ Peires, “The Central Beliefs of the Xhosa Cattle-Killing”, 50.

katliamından önce kuraklık ve bitki hastalıklarının tarımı zaten ciddi şekilde sekteye uğrattığı da bilinen bir gerçektir.⁷¹ Bu koşullar, ekim yapmama kararını herkes için zor bir seçim haline getirmiştir. Yine de kehanete bağlı kalanlar ekim yapmaktan kaçınmış; hatta bazıları, ekim yapanların tarlalarına zarar verecek kadar ileri gitmiştir. Kehanetin tarımla ilgili bu radikal talebi, açlık ve ekonomik çöküşü hızlandırarak Xhosa halkının yaşadığı trajediyi derinleştirmiştir.⁷²

Kehanetin tarım ve sığırlarla ilgili radikal talepleri, Xhosa toplumunda derin bir bölünmeye yol açarak aileleri bile parçalayan ciddi çatışmalara neden olmuştur. Daha da vahimi, inananlar, inanmayanların inançsızlığını ve kehanet talimatlarına uymamasını, kehanetin gerçekleşmemesinin temel engeli olarak görmüştür. Hatta bazıları, dirilen insanların geldiğini ancak inanmayanların sadakatsiz davranışları yüzünden öfkelenerek geri çekildiğini iddia etmiştir. Bu atmosferde, korku ve baskı altında bazı inanmayanlar sığırlarının bir kısmını kesmek zorunda kalmıştır. Kehanetin ilerleyen aşamalarında inananlar, gruplar halinde inanmayanlara saldırmaya başlamıştır. Bu saldırılardan biri, Pityi ve Sam'in çiftliğine yönelik olmuş; inananlar Pityi'nin adamlarını öldürmüş ve sığırlarına el koymuştur.⁷³

Akciğer hastalığı salgını, kehanetin yayılmasında önemli bir rol oynamış; salgının olmadığı bazı bölgelerde kehanet duyulmamış veya ciddiye alınmamıştır. Dolayısıyla Sığır Katliamı kehaneti, akciğer hastalığı salgınının etkisiyle bir ölçüde hız kazanmış olsa da, tek başına bu salgından kaynaklanmamıştır. Örneğin, Mfengu klanı, sığırlarının %90'ını salgın nedeniyle kaybetmesine rağmen kehanete katılmamış, hatta bu harekete karşı çıkmıştır.⁷⁴ Bu durum, kehanetin yayılmasında yerel koşulların ve inanç farklılıklarının ne denli belirleyici olduğunu göstermektedir. Xhosa toplumunda, salgının yol açtığı ekonomik ve manevi çöküş, kehanetin cazibesini artırarak halkı ataların dirileceği umuduna yöneltmiştir. Ancak kehanet, özünde olumsuz bir hareket olarak da görülmemelidir; çünkü ataların dirileceği ve yenilik getireceği beklentisi, Xhosa'nın olumlu umutlarını yansıtmıştır. Xhosa inancına göre ölüm, bu dünyadan bir ayrılık değil, geçici bir uyku halidir ve kişi öldükten sonra da yaşamaya devam etmektedir. Bu nedenle, kehanetin ölümlerin dirilteceği vaadi, yeni bir fikir değil, mevcut inançların yeniden canlandırılmasıdır.⁷⁵ Zira Xhosa inancında atalar kültü merkezi bir yer tutmakta; atalar, genellikle sığır kurbanlarıyla onurlandırılmakta ve sağlık ya da bereketin bozulması, atalara ihmal veya kötü ruhlara bağlanmaktadır.⁷⁶

Kehanetin gerçekleşmesinde Hristiyanlığın etkisi oldukça tartışmalıdır.⁷⁷ Çünkü kehanet, misyonerlerin tanıttığı ölümlerin dirilişi fikriyle büyük ölçüde uyumluydu. Londra Misyoner Cemiyeti'nin 1817'de ilk misyon merkezini kurmasından itibaren Hristiyan öğretiler, Xhosa halkı arasında yavaş yavaş yayılmaya başlamıştı. Özellikle diriliş kavramı, Xhosa'nın atalar

⁷¹ Peires, "The Central Beliefs of the Xhosa Cattle-Killing", 56.

⁷² Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*, EPUB, Bölüm 4.

⁷³ Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*, EPUB, Bölüm 5.

⁷⁴ Peires, "Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing", 448.

⁷⁵ Peires, "The Central Beliefs of the Xhosa Cattle-Killing", 52.

⁷⁶ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Hammet Arslan, "Afrika Topluluklarında Atalar Kültünün Önemi ve İşlevi", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/6 (2016): 7-27.

⁷⁷ Erlank, *Gender and Christianity Among Africans Attached to Scottish Mission Stations in Xhosaland in the 19th Century*, 185.

kültüyle örtüşen yönleriyle halk arasında büyük ilgi uyandırmıştır.⁷⁸ Örneğin, Nxele ve Mhlakaza gibi figürler, hem Hristiyanlığı hem de Geleneksel Afrika Dinleri'ni derinlemesine bilen ve bu iki inanç sistemi arasında bir köprü kurmaya çalışan kişilerdir. Nongqawuse'nin amcası ve Sığır Katliamı'nın önde gelen savunucularından Mhlakaza, kolonide yaşamış, Felemenkçe ve İngilizce konuşan bir Hristiyan dönmesi olarak dikkat çekiyordu. Benzer şekilde, kehanetin önemli destekçilerinden Kral Sarhili ve Şef Mhala, misyonerlerle yakın temas halindeydi. Sarhili, misyonerlere çarmıha gerilme ve İsa'nın deniz üzerinde yürümesi gibi konularda sorular sorarken, Mhala ise "İnsanlar dirilebiliyorsa, sığırlar neden dirilmesin?" diyerek Hristiyan diriliş öğretisine kendi inançlarını bağdaştıran bir itiraz yükseltmiştir.⁷⁹ Bu etkileşimler, Hristiyanlığın Xhosa inançlarıyla harmanlanarak kehanetin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak, bu sentez, Xhosa toplumunda hem umut hem de derin bir bölünme yaratarak, kehanetin trajik sonuçlarını hazırlayan karmaşık bir zemin oluşturmuştur.

4.3. Kehanete Kolonyal Güçlerin Yaklaşımı ve Büyük Hayal Kırıklığı

Sömürge yetkilileri, Sığır Katliamı hareketinin başlangıcında şaşkınlığa uğramış ve bunu sömürge düzenini yıkmak için planlanmış bir komplo olarak algılamışlardır. Onlara göre, kehanetin yol açtığı açlık ve kıtlık, halkı hırsızlığa itecek, bu hırsızlıklara karşı uygulanacak cezalar ise Xhosa'yı savaşa sürükleyecektir. Sığırların öldürülmesi, savaşçıları çobanlık görevlerinden kurtararak onları daha agresif bir şekilde mücadele etmeye yöneltecek; açlık ise bu savaşçı ruhu daha da alevlendirecektir.⁸⁰ Ancak bu yorum, Xhosa geleneğiyle bağdaşmamaktadır. Nitekim bir sömürge komiserinin, "Xhosa halkı, en bolluk içinde oldukları dönemlerde her zaman en isyankâr ve kontrol edilemez olmuştur" sözü, bu varsayımı çürütürerek, Xhosa'nın direnişinin açlıktan ziyade bolluk zamanlarında güçlendiğini ortaya koymaktadır.⁸¹

Britanya İmparatorluğu'nun önemli bir sömürge valisi olan Sir George Grey, Sığır Katliamı sırasındaki tutumu ile hareketin seyrini önemli bir şekilde etkilemiştir. Grey, hareketin büyük bölümünde sessiz kalmış, sonlara doğru ihtiyaç duyduğu noktalarda müdahale etmiştir. Bu süre zarfında ise Xhosa halkının sömürgeci güçlere karşı direnebilecek ekonomik ve askeri bir gücü kalmamıştır. Bu durum sömürge raporlarında şöyle anlatılmaktadır:

"Kral Sarhili artık eski gücüne kavuşamaz... O, kolayca yönlendirilebilecek bir konumda bulunuyor. Ülkesi neredeyse tamamen terk edilmiş olduğu için yalnızca 100 kişilik bir kuvvetle tüm bölgesi ele geçirilebilir. 100 inekle tüm silahlarını satın almak mümkün... Eğer Bashee Nehri'ni geçmeye kalkarsa, 500'den fazla adam ve 200'den fazla atlı toplayamayacağı için yenilgiye uğrar."⁸²

Grey'in politikaları, Xhosa Sığır Katliamı kehanetini dolaylı yoldan körüklemiş, şeflerin otoritelerini zayıflatarak Xhosa halkını çaresiz bir duruma sürüklemiştir. Grey, aynı zamanda Xhosa'yı kolonileştirdiği bölgelerden çıkararak bu alanlara beyazları yerleştirmeyi hedeflemiştir.

⁷⁸ Peires, "The Central Beliefs of the Xhosa Cattle-Killing", 57.

⁷⁹ Peires, "The Central Beliefs of the Xhosa Cattle-Killing", 60-61.

⁸⁰ Jeffrey Brian Peires, "The Late Great Plot: The Official Delusion Concerning the Xhosa Cattle Killing 1856 - 1857", *History in Africa* 12 (1985): 254.

⁸¹ Peires, "The Late Great Plot: The Official Delusion Concerning the Xhosa Cattle Killing 1856 - 1857", 255.

⁸² Peires, "The Late Great Plot: The Official Delusion Concerning the Xhosa Cattle Killing 1856 - 1857", 269.

Bunun yanı sıra, kolonideki iş gücü açığını, kehanetin yol açtığı yıkımdan geriye kalan ve çaresiz durumdaki Xhosa halkından karşılamayı planlamıştır. Bu çerçevede, Haziran 1857'de Xhosa toplumuna mensup 13.137 kişi koloniye işçi olarak gönderilmiş, Şubat 1858'e gelindiğinde ise bu sayı 22.150'ye ulaşmıştır.⁸³ Dolayısıyla, Grey ve diğer sömürgeci güçler, kehanetin başından itibaren bu krizi kendi avantajlarına çevirmeyi ve bölgedeki sömürge yerleşimlerini kalıcı hale getirmek için bir fırsat olarak görmüşlerdir.

16-17 Şubat 1857'deki kehanet başarısızlığı, Kral Sarhili'yi derinden sarsmıştır. "Büyük bir aptallık yaptım; Hintsanın oğlu olarak zengin doğdum, ama sığırları yok ettim; artık şef değilim" diyerek Warner'a yas tutmuştur.⁸⁴ Bu hayal kırıklığı, inanmayanlara yönelik öfkeyi körüklemiş ve Xhosa toplumunda aileleri parçalayan derin bir bölünme ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Qongo oğlunu öldürmeye kalkmış, dul kadınlar Jali'yi kehanete uymaya zorlamıştır. Şef Maqoma'nın ailesinde de çatlaklar oluşmuş; oğlu Kona kehanete karşı çıkarak babasını uyarmış, ancak diğer oğlu Namba kehanete inanarak sığırlarını kesmiştir. Bu anlaşmazlık, Maqoma ailesini ikiye bölmüştür.⁸⁵ Öyle ki, toplum içindeki eşler bile bu çatışma nedeniyle ayrılmıştır. Xhosa nüfusunun yaklaşık %80'i açlıktan ölmüş veya evsiz kalmış, bu da toplumda hırsızlık ve yağmalamayı artırmıştır. Açlık ve yokluk, bazı Xhosa'ları yiyecek bulma umuduyla Mpondoland, Lesotho ve Thembuland'a göç etmeye zorlamıştır.⁸⁶ İnanmayanlar, kehanet taraftarlarının baskısından kaçarak İngiliz Komiser Charles Brownlee'ye sığınmıştır.

Sığır Katliamı kehanetinin sonucunda Xhosa toplumu kargaşa, yerinden edilme ve açlıkla sarsılmıştır. Yoksulluk derinleştikçe, kehanete inananlar inanmayanları yağmalamaya başlamış, bu da çok sayıda soygun ve çatışmaya yol açmıştır. Yollarda, kalabalıkların bitkilerin köklerini kazdığı ve ölü hayvan leşlerini tükettiği trajik bir tablo oluşmuştur. Konu hakkında verilen rakamlar birbirinden farklı olsa da 35.000 ile 50.000 arasında kişinin hayatını kaybettiği ve 400.000 civarında sığırın katledildiği ifade edilmiştir.⁸⁷ On binlerce Xhosa, yiyecek ve iş bulma umuduyla Cape Kolonisi'ne göç etmiştir. Ndlambe şeflikleri 1857'de tamamen işlevsiz hale gelmiş; 1856 sonunda 31.000 olan nüfusları, bir yıl içinde 4.000'in altına düşmüştür. Kehanetin merkezi olan Kei Nehri'nin doğusunda ise kayıplar devasa boyutlara çıkmış ve Kral Sarhili, 500'den az takipçisiyle Bashee Nehri'ni geçerek kaçmak zorunda kalmıştır.⁸⁸

Sonuç

Nongqawuse Kehaneti, Xhosa halkının geleneksel yapısı, sömürgeci politikalar ve İngiliz misyonerlerinin müdahalelerinin kesişiminde ortaya çıkan trajik bir dönüm noktasıdır. Akciğer hastalığı salgını ve sömürge baskısının sebep olduğu umutsuzluğun bir ürünü olarak teşekkül eden kehanet, Xhosa'nın sığır merkezli ekonomisini ve atalar kültürünü ciddi bir şekilde etkilemiş; halkı inananlar ve inanmayanlar olarak ikiye bölerek toplumsal çöküşe yol açmıştır. İngiliz

⁸³ Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*, EPUB, Bölüm 8.

⁸⁴ Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*, EPUB, Bölüm 5.

⁸⁵ Timothy J. Stapleton, "Reluctant Slaughter : Rethinking Maqoma's Role in the Xhosa Cattle-Killing (1853-1857)", *The International Journal of African Historical Studies* 26/2 (1993): 357-358.

⁸⁶ Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*, EPUB, Bölüm 7.

⁸⁷ Peires, *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*, EPUB, Bölüm 10.

⁸⁸ Zarwan, "The Xhosa Cattle Killings, 1856-57", 57-58.

misyonerlerinin çeviri faaliyetleri ve kültürel üstünlük iddiaları, Xhosa inançlarıyla çatışarak bu krizi derinleştirmiştir. Sir George Grey ise kehaneti sömürge kontrolünü güçlendirmek için bir fırsata çevirmiştir. Bulgular, kehanetin yalnızca dini bir hareket değil, aynı zamanda sömürgecilikle şekillenen sosyo-ekonomik bir kriz olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, kehanet, Xhosa toplumunun direniş ve dönüşüm çabalarının bir tezahürüdür. Gelecek araştırmalar, kehanetin özellikle Bağımsız Afrika Kiliseleri'nin oluşumundaki rolünü daha ayrıntılı inceleyerek, Güney Afrika'daki dini ve kültürel sentez süreçlerini derinleştirebilir.

Kaynakça

- Akbulut, Bayram. *Post Kolonyal Afrika'da Hristiyanlık: Bağımsız Afrika Kiliseleri*. Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2022.
- Anderson, Allan. *African Reformation: African Initiated Christianity in the Twentieth Century*. Trenton: Africa World Press, 2001.
- Arslan, Hammet. "Afrika Topluluklarında Atalar Kültünün Önemi ve İşlevi". *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/6 (2016): 7-27.
- Arslan, Hammet. "Geleneksel Afrika Dini'nde Tanrı Tasavvuru". *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (2015): 7-26.
- Arslan, Hammet. "Krallar, Şefler ve Bilgeler: Afrika Topluluklarında Önemli Şahsiyetler". *İlahiyat Alanında Araştırma Makaleleri*, ed. Nurullah Agitoğlu & Mehmet Sait Uzundağ, Ankara: Gece Akademi, 2019, 102-129.
- Ayisi, Eric O. *An Introduction to the Study of African Culture*. Portsmouth: Heinemann, 1988.
- Blackbeard, Susan. "An Unprecedented but Significant Atrocity: A Window into the War of the Axe, 1846 – 1847". *South African Historical Journal* 67/2 (2016): 202-221, <https://doi.org/10.1080/02582473.2015.1058851>.
- Davies, Sheila Boniface. "Raising the Dead: The Xhosa Cattle-Killing and the Mhlakaza-Goliath Delusion". *Journal of Southern African Studies* 33/1 (2007): 19-41, <https://doi.org/10.1080/03057070601136517>.
- Erlank, Natasha. *Gender and Christianity Among Africans Attached to Scottish Mission Stations in Xhosaland in the 19th Century*. University of Cambridge, 1998, <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.32879.05282>.
- Fast, Hildegarde. "In at One Ear and Out at the Other: African Response to the Wesleyan Message in Xhosaland 1825–1835". *Journal of Religion in Africa* 23/1-4 (1993): 147-174, <https://doi.org/10.1163/157006693X00094>.
- Gilmour, Rachael. "Missionaries, Colonialism and Language in Nineteenth-Century South Africa". *History Compass* 5/6 (2007): 1761-1777, <https://doi.org/10.1111/j.1478-0542.2007.00472.x>.
- Hodgson, Janet. "Do We Hear You Nyengana? Dr. J. T. Vanderkemp and First Mission to the Xhosa". *Religion in Southern Africa* 5/1 (1984): 3-47.
- Iannaccaro, Giuliana. "The Story of Nongqawuse in South African Twentieth-Century Fiction". *Textus* 27/3 (2014): 191–212.
- Kau, Sello Edgar. *A Comparative Study of Isaiah Shembe and Emmanuel Milingo's Ministries and Their Contribution to African Christianity*. University of Natal, 1999.
- Keegan, Timothy. *An Age of Hubris: Colonialism, Christianity, and the Xhosa in the Nineteenth Century*. Virginia: University of Virginia Press, 2023.
- Kumalo, Simangaliso. "Religion and Politics in the Heritage of UNTsikana Ka Gaba and Its Relevance to a Democratic South Africa". *Studia Historiae Ecclesiasticae* 40/1 (2014): 21-37.

- Lakeman, Stephen. *What I Saw in Kaffir-Land*. Londra: William Blackwood and Sons, 1880.
- Manning, Stephen. *Britain Against the Xhosa and Zulu Peoples*. Yorkshire: Pen & Sword Books Ltd, 2022.
- Mokhoathi, J. "Christianity in Transformation: The Rise of African Christianity among the AmaXhosa of the Eastern Cape". *Acta Theologica* 32 (2021): 149-164, <https://doi.org/10.18820/23099089/ACTAT.SUP32.10>.
- Mtuzi, Peter Tshobiso. *Bishop Dr. S. Dwane and the Rise of Xhosa Spirituality in the Ethiopian Episcopal Church (Formerly the Order of Ethiopia)*. University of South Africa, 2008.
- Peires, Jeffrey Brian. *A History of the Xhosa 1700-1835*. Rhodes University, 1976.
- Peires, Jeffrey Brian. "Nxele, Ntsikana and the Origins of the Xhosa Religious Reaction". *The Journal of African History* 20/1 (1979): 51-61, <https://doi.org/10.1017/S0021853700016716>.
- Peires, Jeffrey Brian. "'Soft' Believers and 'Hard' Unbelievers in the Xhosa Cattle-Killing". *The Journal of African History* 27/3 (1986): 443-461.
- Peires, Jeffrey Brian. "The Central Beliefs of the Xhosa Cattle-Killing". *Journal of African History* 28 (1987): 43-63.
- Peires, Jeffrey Brian. *The Dead Will Arise: Nongqawuse and the Great Xhosa Cattle-Killing Movement of 1856-7*. Johannesburg: Jonathan Ball Publishers, 1981.
- Peires, Jeffrey Brian. "The Late Great Plot: The Official Delusion Concerning the Xhosa Cattle Killing 1856 - 1857". *History in Africa* 12 (1985): 253-279.
- Smith, Keith. *The Wedding Feast War: The Final Tragedy of the Xhosa People*. Londra: Frontline Books, 2012.
- Stapleton, Timothy J. "Reluctant Slaughter: Rethinking Maqoma's Role in the Xhosa Cattle-Killing (1853-1857)". *The International Journal of African Historical Studies* 26/2 (1993): 345-369.
- Stapleton, Timothy J. "'They No Longer Care for Their Chiefs': Another Look at the Xhosa Cattle-Killing of 1856-1857", *The International Journal of African Historical Studies* 24/2 (1991).
- Toit, Brian M. Du. "Healing and Medicine: Healing and Medicine in Africa". *Encyclopedia of Religion (Second Edition)*, Thomson Gale, 2005, 3816-3821.
- Wolff, Ernst. *Mongameli Mabona: His Life and Work*. Leuven: Leuven University Press, 2020.
- Zarwan, John. "The Xhosa Cattle Killings, 1856-57". *Cahiers d'études africaines* 16/63 (1976): 519-539, <https://doi.org/10.3406/cea.1976.2513>.

Özet

Bu çalışma, 19. yüzyıl Güney Afrika'sında Xhosa halkının İngiliz misyonerleri ve sömürge güçleriyle yaşadığı çatışmayı, 1856-1857 yılında gerçekleşen Nongqawuse Kehaneti bağlamında incelemektedir. Xhosa tarihinin en yıkıcı olaylarından biri olarak kabul edilen söz konusu kehanet, dinî bir hareketin ötesinde sömürge baskısı, sosyo-ekonomik krizler ve kültürel dönüşümlerin etkisinde ortaya çıkan toplumsal bir kırılma anıdır. Bu açıdan kehanetin, Xhosa toplumunun sığır merkezli ekonomisi, atalar kültü ve sömürge baskısı altında şekillenen bir kriz olarak doğduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Çalışmanın temel amacı, Nongqawuse Kehaneti'nin sosyo-ekonomik ve dini nedenlerini analiz ederek, Xhosa toplumunun çöküşünü ve misyonerlerin bu süreçteki rolünü ortaya koymaktır. Özellikle Xhosa toplumunun geleneksel yapısı, sömürgeci politikalar, İngiliz misyonerlerinin çeviri faaliyetleri ve medenileştirme iddiaları kehaneti hangi ölçüde etkilediği detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Çalışma, kehanetin akciğer hastalığı salgını, toprak kayıpları ve misyonerlerin Hristiyanlık propagandası ile şekillendiğini; ancak geleneksel Xhosa inanç ve kültürünün, bilhassa Xhosa geleneğinde önemli bir konuma sahip olan diriliş inancı ile Hristiyanlık arasında bir sentez oluşturduğunu savunmaktadır. Bu çalışma, yöntemsel olarak tarihsel ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu açıdan gerek Xhosa toplumunu gerekse bahsi geçen kehaneti tarihsel açıdan ele almaktadır. Bunun yanında Xhosa halkının inançlarını Hristiyanlık ile zaman zaman karşılaştırmalı bir şekilde incelemektedir. Çalışmanın kapsamı, Xhosa toplumunun 19. yüzyıl içinde sosyal ve tarihsel arka planının ortaya konulmasının ardından, 1856 ve 1857 yılına, yani kehanetin hemen öncesi ve sonrasına odaklanmaktadır. Bu yönüyle çalışma, coğrafi olarak Doğu Cape bölgesi; tarihsel olarak ise kehanetin gerçekleştiği dönem ile sınırlandırılmaktadır. Ayrıca toplum nazarında karşılığı olan Makhandu Nxele ve Ntsikana ka Gaba gibi önemli figürlerin Hristiyanlık ile Geleneksel Afrika Dinleri'nden beslenerek ortaya çıkardığı senkretik hareketler de değerlendirilerek, kehanetin tekil bir olay değil, uzun süreli bir dinî dönüşümün parçası olduğu gösterilmektedir. Araştırmanın ulaştığı sonuçlar, Nongqawuse Kehaneti'nin Xhosa toplumunu inananlar ve inanmayanlar olarak böldüğünü, Xhosa toplumunun ekonomisini yıktığını, bu süreçte yaklaşık 35.000-50.000 kişinin ölümüne ve 400.000 sığırın katledilmesine sebep olduğunu göstermektedir. Bu süreç, Xhosa'nın toplumsal düzenini çökertmiş, sömürge kontrolünü pekiştirmiş ve Hristiyanlığın yerel inançlarla harmanlanmasını hızlandırmıştır. Sonuç olarak bu çalışma, kehanetin yalnızca irrasyonel bir dini tepki değil, sömürgecilik ve kültürel çatışmalarla şekillenen tarihsel bir kriz olduğunu ortaya koymayı ve Güney Afrika tarihindeki bu talihsiz olayın karmaşık dinamiklerini anlamaya katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Güney Afrika, Sömürgecilik, Misyonerlik, Kehanet.